

सर्वोच्च अदालत, पूर्ण इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री ओमप्रकाश मिश्र
माननीय न्यायाधीश श्री जगदीश शर्मा पौडेल
माननीय न्यायाधीश श्री दीपक कुमार कार्की
आदेश

०७०-NF-०००१

मुद्दा : उत्प्रेषण मिश्रित परमादेश।

काठमाडौं जिल्ला काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. ३३ मैतीदेवी, धोबीखोला निवेदक
ब्लक नं. ३७ एन दिगम्बर मार्ग प्रधान कार्यालय र कारखाना जिल्ला मोरङ्ग टंकी
सिनवारी गा.वि.स. वडा नं. ५ भएको स्वस्तिक फुटवेयर इण्डष्ट्रिजको प्रोपराइटर
रिपिन अग्रवाल-----१

विरुद्ध

नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय अन्तर्गतको भन्सार विभाग, काठमाडौं-----१ विपक्षी
नेपाल सरकार, विराटनगर भन्सार कार्यालय, विराटनगर-----१

न्याय प्रशासन ऐन २०४८ को दफा ११ को उपदफा १ को खण्ड (ख) बमोजिम पुनरावलोकनको निस्सा प्रदान भई निर्णयार्थ पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र आदेश यसप्रकार रहेको छः

निवेदक स्वदेशी पूंजीको लगानीमा शत प्रतिशत निकासीमूलक उद्योगको रूपमा स्थापित भएको साझेदारी फर्म हो । यसले तेस्रो मुलुक र भारतबाट कच्चा र अर्धकच्चा पदार्थहरू बण्डेड वेयर हाउसअन्तर्गत भन्सार नलगाइने शर्तमा आयात गरी आफ्नो शत प्रतिशत उत्पादन विदेशी बजारमा निर्यात गर्दै आएको छ ।

बण्डेड वेयर हाउसको सम्बन्धमा आर्थिक अध्यादेश, २०६० को कानूनी व्यवस्था अन्तर्गत भन्सार विभागबाट मिति २०६०।९।१७ मा नं. १००९१।०६।६१ को

इजाजतपत्र प्राप्त भएको थियो। इजाजतपत्रमा कारोबार सञ्चालन गर्ने मिति २०६०।१०।२४ भनी उल्लेख भए पनि आ.ब.२०६१।०६२ देखि मात्र कारोबार प्रारम्भ भएको हो। बण्डेड वेयर हाउस इजाजतपत्र वर्षेनी नवीकरण गराउनु पर्ने कानूनी प्रावधान नभई इजाजतपत्रको पुछारमा नोटको रूपमा प्रत्येक आ.ब.को आश्विन मसान्तसम्म नवीकरण गराउनु पर्ने भन्ने उल्लेख छ। देशमा द्वन्द्व चलिरहेको कारण कारोबार नभएको कारणले नवीकरण गराउनेतर्फ तत्काल दृष्टि पुग्न सकेको थिएन। कारोबार शुरू भएपछि आ.ब. २०६१।०६२ भित्रै मिति २०६२।३।२४ मा विपक्षी भन्सार विभागसमक्ष नवीकरणका लागि निवेदन दिइएकोमा सो उपर कुनै निर्णय नगरिएको अवस्थामा विपक्षीमध्येको भन्सार कार्यालयबाट बैंक जमानीमा भारतबाट कच्चा र अर्धकच्चा पदार्थ आयात गर्न अनुमति दिएकोले आयात गरी उत्पादित पदार्थ निर्यात गर्दै आएको हो। हाल बण्डेड वेयर हाउससम्बन्धी व्यवस्था भन्सार ऐन, २०६४ र भन्सार नियमावली, २०६४ द्वारा निर्देशित एवम् व्यवस्थित छ। आ.ब.२०६०।०६१ र आ.ब. २०६१।०६२ का आर्थिक अध्यादेशहरूमा बण्डेड वेयर हाउससम्बन्धी इजाजतपत्र नवीकरण गराउनु पर्ने प्रावधान थिएन। इजाजतपत्र नवीकरण गर्दा दस्तूर लिने कानूनी व्यवस्था आर्थिक अध्यादेश, २०६२ ले मात्र गरेको हो।

नवीकरणको लागि मिति २०६२।३।२४ मा निवेदन दिएकोमा नवीकरणको निर्णय भएको थिएन। पुनः मिति २०६६।३।८ मा निवेदन दिँदा आ.ब. २०६५।०६६ सम्मको निमित्त लाग्ने दस्तूर लिई नवीकरणको माग गरेको र विपक्षी भन्सार विभागको मौखिक आदेशानुसार मिति २०६६।५।१४ मा नवीकरण दस्तूर र बिलम्ब दस्तूर समेत गरी रु. ३६,०००।- दाखिल समेत गरी सकेको थिएँ। पछि विपक्षी भन्सार विभागबाट भन्सार महसुल र जरिवाना असुल गर्नको लागि भन्सार कार्यालयहरूलाई मिति २०६६।९।१९ मा पत्र लेखिएको रहेछ । आ.ब. २०६६।०६७ सम्मको नवीकरणका दस्तूर र बिलम्ब दस्तूर दाखिल गरी सकेको र मिति २०६२।३।२४ मै नवीकरणको लागि माग गरी सकेकामा सो निवेदनउपर कारवाही हुँदै जाँदा विपक्षी भन्सार विभागमा माँग गरिएबमोजिम मिति २०६७।१।१० मा स्पष्टीकरण दिईसकेको हो। तर मिति २०६७।२।३ मा भन्सार विभागबाट निम्न बमोजिमको दुई निर्णय भएको जानकारी विपक्षी भन्सार कार्यालयबाट दिइयो ।

- (क) अनुगमन तथा इन्टेलिजेन्स शाखाको च.नं. २३४ मिति २०६६।९।१९ को पत्रबाट दिइएको निर्देशन कार्यान्वयन गर्न लेखी पठाउने र सोको कार्यान्वयनपश्चात् नवीकरण गर्ने।
- (ख) कार्यालयको गलती र लापरवाहीको कारण उद्योगी व्यवसायीहरूमा पर्न जाने गम्भीर असर समेतलाई दृष्टिगत गरी अब आइन्दा यस्ता गलती लापरवाही दोहोरिन नदिन कार्यालयलाई लेखि पठाउने ।

भन्सार विभागको मिति २०६६।९।१९ को पत्रादेश के कुन कानून, कारण र आधारमा आधारित भई लेखिएको हो भन्ने कुरा स्पष्ट नहुँदा उक्त आदेश आत्मनिष्ठ, विषयगत तथा स्वेच्छिक रहेको छ। उद्योगको कारोबार आ.ब. २०६१।०६२ देखि मात्र प्रारम्भ भएको र इजाजतपत्र जारी वा नवीकरण गर्दा दस्तूर लाग्ने व्यवस्था आर्थिक ऐन, २०६३ र २०६४ ले मात्रै गरेको अवस्थामा उक्त मिति २०६६।९।१९ को पत्र स्वतः गैर कानुनी छ। भन्सार विभागको टिप्पणीमा उपमहानिर्देशकद्वारा व्यक्त भएको रायमा कार्यालयको गलती औल्याइएको पाइन्छ। उल्लिखित निर्णयबाट निवेदक उद्योगको गलती नभई स्वयम् भन्सार विभाग र कार्यालयको रहेको स्पष्टै छ। आ.ब. २०६४।०६५ मा मिति २०६४।५।१४ देखि लागू भएका भन्सार ऐन, २०६४ मा बण्डेड वेयर हाउसको सुविधा लिन चाहने व्यक्तिलाई नेपाल सरकारले बण्डेड वेयर हाउसको सुविधा दिन उपयुक्त देखेमा तोकिएबमोजिमको शर्तका अधीनमा रही बण्डेड वेयर हाउस सञ्चालन गर्ने गरी तोकिएबमोजिमको सुविधा दिनसक्ने व्यवस्था रहेको छ। भन्सार नियमावली, २०६४ को नियम ९ मा बण्डेड वेयर हाउससम्बन्धी व्यवस्था गर्दा नियम ९(४) मा नवीकरण गराउनु पर्ने म्याद दस्तूर तथा नियम ९(५) मा म्याद गुज्रेमा प्रत्येक आ.ब.का लागि लाग्ने थप दस्तूर तिरी नवीकरण गराउने र सोको लागि लाग्ने दस्तूर समेत तोकिएको पाइन्छ । ऐ. नियम ९(६) मा इजाजतपत्र नवीकरण नगरेको अवधिमा बण्डेड वेयर हाउसको इजाजतपत्रवालाले बण्डेड वेयर हाउसको सुविधा उपभोग गर्न नपाउने भनी व्यवस्था गरियो। यो व्यवस्था सर्वप्रथम मिति २०६५।१।१५ देखि लागू भएकोले सोभन्दा पूर्व अवधिका लागि उल्लिखित नकारात्मक व्यवस्था लागू हुने प्रश्न नै उठदैन । दोस्रो कुरा मिति २०६५।१।१५ देखि लागू भएको उल्लिखित नियम ९(६) को व्यवस्थाभन्दा पहिले कुनै आर्थिक अध्यादेश वा आर्थिक ऐनमा यस्तो व्यवस्था रहेको थिएन। तेस्रो ऐ. नियम ९(६)

को व्यवस्था पनि नवीकरण नगराई बसेका इजाजतपत्रका लागि मात्र आकर्षित हुने हो। तर, जसले नवीकरणका लागि निवेदन दिएको तर नवीकरण सम्बन्धमा निर्णय भई नसकेको हकमा आकर्षित हुने कानून होइन। यी कारण र आधारबाट विपक्षी विभागको मिति २०६६।९।१९ को पत्रादेश र मिति २०६७।२।३ को निर्णय एवम् सोही मितिको भन्सार कार्यालयलाई संबोधित गरिएको पत्र र सो पत्रको आधारमा भन्सार कार्यालय विराटनगरले लेखेको मिति २०६६।९।३०, २०६७।४।१८, २०६७।६।४ र २०६७।८।८ को पत्र समेत उल्लिखित अर्थसम्बन्धी कानून, प्राकृतिक न्याय र कानूनका सिद्धान्त समेतका विपरीत हुनुका साथै नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १२(२), १२(३)(च), १३(१), १९(१) समेतको संबैधानिक व्यवस्था र प्रत्याभूतिको प्रतिकूल भएको र ऐनको दफा ६२(१) मा पुनरावेदनसम्बन्धी व्यवस्था भए पनि सोअन्तर्गत विभागको निर्णय र आदेशउपर पुनरावेदन लाग्ने व्यवस्था नभएको हुनाले कानूनी उपचार अपर्याप्त र प्रभावहीन भएकोले ऐ. धारा ३२ र १०७(२) अन्तर्गत उत्प्रेषणलगायतका जो चाहिने उपयुक्त रिट, आज्ञा, आदेश र पूर्जी जारी गरी उल्लिखित निर्णय र पत्रादेशहरूलाई बदर गरी निवेदकको इजाजतपत्र नवीकरण गर्ने सम्बन्धी आदेशलाई तुरुन्त कार्यान्वयन गराउनु भनी परमादेश समेत जारी गरीपाउँ भन्ने रिट निवेदन।

विपक्षीहरूबाट १५ दिनभित्र लिखित जवाफ माग गर्नुका साथै अन्तरिम आदेश समेत माग भएको र उक्त आदेशको लागि दुवै पक्ष राखी छलफल गर्न उपयुक्त देखिएको हुँदा अन्तरिम आदेशको छलफलको लागि मिति २०६७।९।१६ को तारीख तोकी विपक्षीलाई सूचना दिई नियमानुसार गरी पेश गर्नु भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालतको मिति २०६७।९।१२ को आदेश।

प्रत्यर्थी रिट निवेदक स्वस्तिक फुटवेयर इण्डष्ट्रिज प्रा.लि. का प्रोप्राइटर रिपिन अग्रवालको नाममा वण्डेड वेयर हाउसको इजाजत प्राप्त प्रमाणपत्र प्रत्येक आ.व. को आश्विन मसान्तसम्म नवीकरण नगराएमा स्वतः खारेज हुने गरी मिति २०६०।१०।२४ देखि लागू हुने गरी जारी गरिएको हो। प्रत्यर्थी रिट निवेदकले मिति २०६२।३।२४ मा मात्रै नवीकरणको लागि निवेदन दर्ता गरेकाले गुज्रेको अवधिको हकमा नवीकरण नगरिएको हो। लामो समयपश्चात् प्रत्यर्थी रिट निवेदकले नवीकरणको लागि मिति २०६६।३।८ मा विभागमा पुनः निवेदन दर्ता गरेकोमा तत्समयमा भन्सार ऐन, २०६४ तथा नियमावली

२०६४ जारी भई कार्यान्वयन भइसकेकाले सो कानूनबमोजिम नै इजाजतपत्र नवीकरण नगरेका विपक्षीबाट भन्सार महसूल र जरीवाना समेत गरी जम्मा रु.१,२५,८९,१३४।- असूल उपर गर्नेतर्फ कारवाही अगाडि बढाइएको हो भन्ने समेत व्यहोराको मिति २०६७।०९।२८ मा विपक्षी भन्सार विभागको तर्फबाट पेश भएको लिखित जवाफ ।

यसमा वण्डेड वेयर हाउस इजाजतपत्रवाला निवेदक इण्डष्ट्रिजले सो इजाजतपत्र नवीकरणको लागि मिति २०६२।३।२४ मा निवेदन दर्ता गराएको तथा आ.व. २०६१।०६२ देखि आ.व. २०६६।०६७ सम्मको महसूल नवीकरण र जरीवाना रकम मिति २०६६।४।१४ को र.नं १६८९ र मिति २०६६।५।१४ को आम्दानी रसिदबाट भन्सार विभागमा दाखिला गरेको देखिएकोले पछि प्रस्तुत मुद्दाको अन्तिम सुनुवाईका वखत प्रस्तुत विषय ठहर निर्णय हुने नै हुँदा सो अवधि सम्मका लागि सुविधा र सन्तुलनको सिद्धान्तका आधारमा अन्तरिम आदेश जारी गर्नु उपयुक्त हुने देखियो । अतः विपक्षी नं. १ को मिति २०६७।२।३ को निर्णय, मिति २०६७।२।६ को पत्र एवं विपक्षी नं. २ को मिति २०६७।४।१८ र मिति २०६७।६।४ का पत्रहरूलाई तत्काल कार्यान्वयन नगर्नु नगराउनु, निवेदकलाई वण्डेड वेयर हाउसअन्तर्गत आयातीत र उत्पादित वस्तुको लगत राखी कारोबार सुविधा यथावत प्रदान गर्नु भनी सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०४९ को नियम ४१(१) बमोजिम विपक्षीहरूका नाममा अन्तरिम आदेश जारी गरिदिएको छ भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालतबाट जारी भएको मिति २०६७।१०।२५।३ को आदेश ।

प्रत्यर्थी रिट निवेदक स्वस्तिक फुटवेयर इण्डष्ट्रिज प्रा.लि. का प्रोपराइटर रिपिन अग्रवालको नाममा प्रत्येक आ.व. को आश्विन मसान्तसम्म नवीकरण नगराएमा स्वतः खारेज हुने गरी वण्डेड वेयर हाउसको इजाजतपत्र २०६०।१०।१४ देखि लागू हुने गरी जारी गरिएको हो । समयावधि गुजारी रिट निवेदकले मिति २०६२।३।२४ मा नवीकरणका लागि निवेदन दर्ता गरेकाले विपक्षीको जिकीरबमोजिम आर्थिक अध्यादेश, भन्सार ऐन नियमबमोजिम तत्सम्बन्धी व्यवस्था नगरिएको अवस्थामा इजाजतको प्रमाणपत्रमा नै उल्लेख गरिएकोले सो गुज्रेको अवधिको हकमा नवीकरण नगरिएको हो । समयभित्रै नवीकरण नगरी वण्डेड वेयर हाउसको सुविधा उपभोग गरी निकासी/पैठारी गरी रहेकोले भन्सार नियमावली, २०६४ को नियम ९ को उपनियम ६ बमोजिम भन्सार महसूल र जरीवाना प्रत्यर्थी निवेदकबाट असूल उपर गर्ने निर्णय गरिएको हुँदा विपक्षीले अनावश्यक दुःख दिने नियतले

यस कार्यालय समेतलाई विपक्षी बनाई सम्मानीत अदालतमा दायर गरेको रिट निवेदनको कुनै त्रुटि नभएकोले उक्त रिट निवेदन खारेज गरिपाउँ भन्ने समेत ब्यहोराको विपक्षी भन्सार कार्यालय विराटनगरबाट मिति २०६७।११।१६ मा पेश हुन आएको लिखित जवाफ ।

निवेदक उद्योगले आफूले बण्डेड वेयर हाउसको सुविधा लिँदा मञ्जूर गरेको शर्त र कानुनले विना इजाजत वा नवीकरण बण्डेड वेयर हाउसको सुविधा भोग्न नपाउने भए पछि नवीकरण नगराई भोगेको सुविधा वैध हो भन्ने र कानुनबमोजिम इजाजतपत्र नवीकरण नै नगरी सुविधा भोगी रहन छुट दिन मिल्ने भन्ने कुरा समेत आएन । तसर्थ निवेदकको रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ। फलस्वरूप मिति २०६७।१०।२५।३ मा यस अदालतबाट जारी भएको अन्तरिम आदेश स्वतः निष्क्रिय हुन्छ । भन्ने समेत ब्यहोराको यस अदालत संयुक्त इजलासबाट मिति २०६९।९।८ मा भएको फैसला ।

निवेदक इन्डस्ट्रिजको नाउमा रहेको बाहेक वेयर हाउसको ईजाजत तोकिएको समयमा नवीकरण नगराई बण्डेड वेयर हाउसको सुविधा उपभोग गरेको आधारमा सो कार्यालाई कसूर जन्य कार्य मानी जरिवानासमेत गरेको भनी पत्राचार गरेको कार्य गैर कानूनी छ। मेरो शतप्रतिशत निर्यात भएको नर्विवाद तथ्यको बावजुत इन्डस्ट्रिजले पाउने सुविधा बाट अप्रत्यक्षरूपमा बन्देज लगाउने गरी भएको यस अदालत संयुक्त इजलासको आदेश ने. का. प. २०६८ अंक १ नि.न.८५४२ समेतमा प्रतिपादित सिद्धान्त विपरीत छ। मसंग असूल गर्न खोजिएको राजश्व वा जरिवाना कुन कानून संग सम्बन्धित रहेको वा कुन कानूनको आधारमा उक्त असूलीको नर्णय भएको हो सो सम्बन्धमा भन्सार विभागको निर्णय मौन रहेको छ । औद्योगिक व्यवसाय ऐन २०४९ को दफा १५ र १५(प) बमोजिम निर्यातमूलक उद्योगको लागि आयात हुने कच्चा पदार्थमा आयात कर्ता उद्योगले कुनै महसुल कर आदी राजश्व रकम बेहोर्नु नपर्ने औद्योगिक एवं वाणिज्य नीतिलाई कानूनको रूपमा प्रयोग गरेको छ। इजाजत नविकरण वेयर सुविधा उपभोग गर्न नमिल्ने भनी उल्लेख गरेको व्यवस्था भन्सार नियमावली २०६५ लागू भए पछिको को हो । म निवेदक संग २०६१ देखिको आयातमा महसूल रकम माग गरेको विषयनै पश्चातदर्शी भएकोले न्याय प्रशासन ऐन २०४८ को दफा ११ को उपदफा १को खण्ड (ख) बमोजिम प्रस्तुत मुद्दा पुनरावलोकन गरी हेरी पाउँ भन्ने समेत ब्यहोराको निवेदक रिपीन अग्रवालको यस अदालतमा परेको निवेदन ।

यसमा स्वस्तिक फुटवेयर इण्डष्ट्रिजका प्रा.लि. ले २०६०।१०।२४ देखि लागू हुने गरी वण्डेड वेयर हाउसको इजाजत प्राप्त गरेकोमा प्रत्येक आर्थिक वर्षको असोज मसान्त सम्ममा नवीकरण गराउनुपर्ने स्पष्ट कानूनी प्रावधान नभएको र विविध कारणवस केही ढिला हुन गएको भनी निवेदकले स्वीकार गरी २०६२ असार २४ मा नवीकरणको लागि निवेदन दिएको भन्ने कुरा भन्सार विभागको लिखित जवाफबाट समेत स्वीकार गरेको देखिन्छ। निवेदकले नवीकरणको सम्बन्धमा दिएको निवेदन उपर तत्काल कुनै प्रक्रिया अगाडि नबढाई बस्ने भन्सार विभाग/कार्यालयको कामबाट निवेदकलाई असर पर्न गएको देखिन्छ। भन्सार ऐन, २०६४ तथा भन्सार नियमावली, २०६४ मिति २०६५।१।१५ देखि मात्र लागू भएको पाइन्छ। भन्सार नियमावली, २०६४ को नियम ९(४) मा नवीकरण गराउनुपर्ने म्याद र दस्तुर सम्बन्धमा, ऐ. नियम ९(५) मा नवीकरण गराउने म्याद गुज्रेमा प्रत्येक आ.व. का लागि लाग्ने थप दस्तुर तिरी नवीकरण गराउने सम्बन्धमा र ऐ. ९(६) मा इजाजत नवीकरण नगरेको अवधिमा त्यस्तो वण्डेड वेयर हाउसले इजाजतपत्रवाला वण्डेड वेयर हाउसको सुविधा उपभोग गर्न नपाउने भनी व्यवस्था भएको पाइन्छ। उपरोक्त ऐन तथा नियमावली मिति २०६५।१।१५ देखि मात्र लागू भएको अवस्थामा उक्त कानूनी व्यवस्थालाई आधार लिई पूर्व कानूनले स्पष्ट नबोलेको अवस्थामा कानून बन्नु भन्दा अगाडिका कुरामा पछि बनेको कानूनी प्रावधान बमोजिम मिति २०६७।२।३ मा भन्सार विभागले निर्णय गरेको देखियो। विवादित अवस्थामा जुन कानून प्रचलना थियो सोही कानूनी प्रावधान अनुरूप तत्काल निर्णय गर्नुपर्नेमा आफुसमक्ष नवीकरणका लागि परेको निवेदन उपर कारवाही नगरी थाँती राखीपछि बनेको कानूनको आधारमा पश्चातदर्शी असर पर्ने गरी निवेदकबाट विलम्ब शुल्क तथा जरिवाना लिई नवीकरण गर्ने गरी भएको भन्सार विभागको निर्णय उपर परेको निवेदनमा सोको प्रतिकूल हुने गरी विलम्ब शुल्क तथा जरिवाना नलिई नवीकरण गर्न भन्सार विभाग बाध्य हुने कुरा भएन भनी रिट खारेज हुने ठहर गरेको यस अदालतको संयुक्त इजलासको मिति २०६९।९।८ को फैसला ने.का.प. २०५९ कार्तिक मंसिर नि.नं. ७११२ पृ. ४६५, ने.का.प. २०६०, वैशाख, जेठ नि.नं. ७१८१ पृ. १४१ मा प्रतिपादित सिद्धान्त विपरित भई अड्डाको गल्तीले पक्षको अहित हुनु नपर्ने भनि विभिन्न मुद्दाहरुमा यस अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धान्त समेतलाई मध्यनजर राखी न्याय प्रशासन ऐन २०४८ को दफा ११(१)(ख) को अवस्था विद्यमान रहेको देखिँदा प्रस्तुत मुद्दा पुनरावलोकन

गरी हेर्ने निस्सा प्रदान गरी दिएको छ। सम्बन्धित मिसिल झिकाई विपक्षीहरूलाई सोको सूचना दिई नियमानुसार पेश गर्नुभन्ने यस अदालतबाट मिति २०७०।४।११ को आदेश।

नियमबमोजिम पेशी सूचीमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको निवेदनसहितको मिसिल अध्ययन गरियो। विपक्षी भन्सार विभागसमेतको तर्फबाट उपस्थित विद्वान उपन्यायाधिवक्ता श्री हरिशंकर ज्ञवालीले निवेदकलाई २०६०।१०।२४ बाट उद्योग संचालन गर्ने गरी वण्डेड वेयर हाउसको सुविधा दिइएको हो। उक्त इजाजतपत्र प्रत्येक वर्षको आश्विन मसान्त सम्ममा नवीकरण गराउनु पर्ने शर्त राखिएको छ। इजाजतपत्रको नवीकरण गर्नुपर्ने व्यवस्था २०६१ को आर्थिक अध्यादेशले ल्याएकोले नवीकरण नगरी सुविधा दिँदै जाने कुरा कानूनतः मिल्दैन। इजाजत लिएपछिको पहिलो वर्षको असोज मसान्तभित्र नवीकरण गराउनु पर्नेमा मिति २०६२।३।२४ मा मात्र निवेदन परेको छ। निवेदकले समयमा नवीकरण नगरी एकैचोटी २०६६ सालमा आएर भन्सार नियमावलीअनुसारको जरीवाना तिरेर वण्डेड वेयर हाउसको इजाजतपत्र नवीकरण गर्न पाउने भन्ने कानूनबमोजिम मिल्दैन। कानूनले तोकेबमोजिम इजाजतपत्र नवीकरण नगरी वण्डेड वेयर हाउसको सुविधा उपभोग गरी रहन नमिल्ने हुँदा यस अदालत संयुक्त इजलासबाट भएको फैसला सदर कायम हुनुपर्छ भनी बहस प्रस्तुत गर्नुभयो।

उल्लिखित बहस जिकीर सुनी हेर्दा यस अदालत संयुक्त इजलासबाट मिति २०६९/९/८ मा भएको आदेश मिलेको छ छैन र पुनरावलोकनकर्ताको पुनरावलोकनको जिकिर पग्न सक्ने हो होईन सो सम्बन्धमा निर्णय गर्नुपर्ने देखियो।

यसमा मुलतः निवेदकले सञ्चालन गरेको शत प्रतिशत निकासीमुलक उद्योगले मिति २०६०।१०।२३ मा भन्सार नलाग्ने शर्तमा कच्चा पदार्थ आयात गर्नको लागि वण्डेड वेयर हाउसको सुविधा लिने इजाजतपत्र लिएकोमा इजाजत लिदा प्रचलनमा रहेको कानूनमा इजाजत नवीकरण गर्ने व्यवस्था नरहेको र उद्योगले कारोबार शुरू गरेपछि इजाजतपत्र नवीकरणको लागि निवेदन दिएकोमा सो उपर कुनै निर्णय नै नगरी इजाजत नवीकरण नगरेको भनी बैंक ग्यारेन्टी सुविधामा पैठारी गरेका मालवस्तुहरूमा लाग्ने कर र जरीवाना समेत दाखिला गर्न दिएको आदेश अन्यायपूर्ण हुदा बदर गरी निवेदक उद्योगको वण्डेड वेयर हाउसको सुविधासम्बन्धी इजाजतपत्र नवीकरण गरी दिनु भनी विपक्षीहरूको नाउँमा परमादेश

समेत जारी गरी पाउँ भन्ने मुख्य रिट निवेदन व्यहोरा देखियो। विपक्षी निवेदकको वण्डेड वेयर हाउसको इजाजतपत्र आर्थिक अध्यादेश, २०६० बमोजिम मिति २०६०।१०।२४ देखि लागू हुने गरी जारी गरिएको हो। इजाजतपत्रमा नै नवीकरणको समयअवधि तोकिएको सो अवधि गुजारी मिति २०६२।३।२४ मा निवेदन दिएपनि समय अवधि गुज्रैको कारण नवीकरण नगरिएको हो। निवेदकले पुनः २०६६।३।८ मा नवीकरणको निवेदन दिएको भए पनि भन्सार ऐन, २०६४ तथा नियमावली २०६४ जारी भई लागू भइसकेको हुँदा कानूनबमोजिम नै भन्सार महसूल र जरिवाना असुलको कारवाहीको प्रक्रिया अघि बढाइएको हुँदा रिट निवेदन खारेजभागी छ। खारेज गरी पाउँ भन्ने विपक्षीहरूको लिखित जवाफ रहेको देखियो।

निर्णयतर्फ विचार गर्दा, निवेदक स्वस्तिक फूटवेयर इण्डष्ट्रिज प्रा.लि.लाई भन्सार विभागबाट भारत तथा तेस्रो मुलुकबाट आयात गरी ल्याइने कच्चा पदार्थबाट तयारी सामान तयार गरी भारत निकासी गर्न आर्थिक अध्यादेश, २०६० बमोजिम ०६०।१०।२३ को निर्णय अनुसार वण्डेड वेयर हाउसको इजाजतपत्र प्रदान गरेको देखिन्छ। सो इजाजतपत्रमा नै मिति २०६०।१०।२४ बाट कारोवार शुरू हुने समयावधि र प्रत्येक आर्थिक वर्षको आश्विन मसान्त सम्म इजाजतपत्र नवीकरण गर्ने समय अवधि समेत किटान गरी तोकिएको अवधि भित्र नवीकरण नगराएमा इजाजतपत्र स्वतः खारेज हुने गरी इजाजतपत्र जारी भएको देखिन्छ। यस्तो अवस्थामा कुनै कारणले इजाजतपत्र नवीकरण गर्न विलम्ब हुन गएको भन्ने भनाईले अर्थ राख्ने नभई इजाजतपत्रले निर्दिष्ट गरेको समयभित्र नवीकरण गर्न जानु नै पर्ने देखियो।

निवेदकले इजाजत पत्रमा उल्लेखित समयावधिभित्र वण्डेड वेयर हाउस को उक्त इजाजतपत्र नवीकरण गर्न पहल गरेको मिसिलबाट देखिएन। इजाजतपत्र जारी भएको लामो समयपछि मिति २०६२।३।२४ मा नवीकरण गरी पाउँ भनी निवेदक कम्पनीले भन्सार कार्यालय विराटनगरमा निवेदन दिएको भन्ने देखिन्छ। भन्सार कार्यालयमा निवेदन दिएपछि नवीकरण सम्बन्धमा आवश्यक पहल निवेदक तर्फबाट गरेको भन्ने देखिएन। वण्डेड वेयर हाउसको सुविधा लिने गरी प्राप्त इजाजत पत्र नवीकरण नगरी त्यस्तो सुविधा उपभोग गर्न मिल्ने भन्ने कुरा उक्त इजाजतपत्रको अवलोकनबाट देखिँदैन। समावधिभित्र नवीकरण नगरेमा सो समयपछि स्वतः खारेज हुने शर्त स्वीकार गरी निवेदकले उक्त इजाजत पत्र प्राप्त

गरेको देखिन्छ। लामो समय सम्म नवीकरण गर्ने कार्यप्रति सजग नरहेको भनी निवेदकलाई मिति २०६६।१२।१९ मा भन्सार विभागबाट सो सम्बन्धमा सोधिएको स्पष्टिकरणको जवाफमा आर्थिक मन्दी लगाएत विभिन्न कारणले नवीकरण गराउन नसकिएको, आफूबाट मूल भएको, विभागले पनि सो इजाजतपत्र नवीकरण गराउन पर्छ भनी स्मरण नगराएको कारण उल्लेख गरी मिति २०६७।१।१० मा निवेदकले स्पष्टिकरण दिएको देखियो। अतः निवेदकलाई जानकारीनै नगरी भन्सार विभागले थप दस्तुर लिने निर्णय गरेको भन्ने देखिएन।

इजाजत पत्र लिएको लामो समयसम्म नवीकरण नगराई बैंक ग्यारेन्टी मार्फत निकासी पैठारीको काम गरेको भन्ने निवेदन बेहोराबाट देखिन्छ। वण्डेड वेयर हाउसको सुविधा प्राप्त गर्न प्राप्त गरेको इजाजतपत्रको म्याद समाप्त भएपछि भारत तथा अन्य मुलुकबाट आयात गरिएको कच्चा पदार्थ र कच्चा पदार्थबाट तयारी समान निर्यात गर्दा लाग्ने कर, भन्सार, महसुल दाखिल गरी निकासी पैठारी गरेको भन्ने पनि देखिदैन।

निवेदकले वण्डेड वेयर हाउसको सुविधा लिन मिति २०६०।१०।२३ मा भन्सार विभागबाट इजाजत पत्र पाएको तथ्यमा विवाद छैन। तत्कालिन अवस्थामा रहेको आर्थिक अध्यादेश २०६०, ०६१, ०६२ लगाएत ०६३, ०६४ समेतका आर्थिक अध्यादेशको नियम ८(५) मा वण्डेड वेयर हाउसको इजाजतपत्र जारी गर्ने र सो सम्बन्धी अन्य प्रकृया भन्सार विभागले तोके बमोजिम हुनेछ भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेको देखिन्छ। भन्सार विभागबाट जारी भएको वण्डेड वेयर हाउसको सुविधा दिँदा सो इजाजतपत्रमा नै नवीकरण गराउनुपर्ने र सो वण्डेड वेयर हाउसको संचालन हुने मिति समेत किटान गरी निजलाई सो सुविधा उपभोग गर्न इजाजत दिएको देखिन्छ।

भन्सार नियमावली, २०६४ को नियम ९ (६) मा वण्डेड वेयर हाउसको इजाजत पत्र नवीकरण नगरेको अवधिमा सो वण्डेड वेयर हाउसको इजाजतवालाले वण्डेड वेयर हाउसको सुविधा नपाउने भन्ने व्यवस्था रहेको पाइन्छ। भन्सार नियमावली, २०६४ कार्यान्वयनमा आए पश्चात निवेदकले २०६६।३।८ र ०६६।१०।३ मा नवीकरणका लागि निवेदन दिएको र नवीकरण नगराई ०६७ सम्म पनि वण्डेड वेयर हाउसको सुविधामा व्यवसाय गर्दै आएको भन्ने देखिन्छ। यसरी भन्सार ऐन र नियमावली २०६४ लागू भएपछि मात्र वण्डेड वेयर हाउस सम्बन्धी व्यवस्था नगरी आर्थिक अध्यादेश २०६०,

२०६१, २०६२ समेतबाट सो व्यवस्था गरेको र सोही व्यवस्था अनुसार भन्सार विभागबाट निवेदक कम्पनीलाई सो सुविधा उपलब्ध गराएको देखिएकोले पश्चातदर्शी कानूनको आधारमा थप दस्तुर लिने निर्णय गरेको भन्ने जिकिर कानूनसम्मत देखिएन। आर्थिक अध्यादेश र कानूनले तोकेको प्रक्रिया नपुन्याई नवीकरण गर्न निवेदन दिएकै भरमा मात्र सो सम्बन्धमा कारवाही गर्न भन्सार विभाग वाध्य हुने भन्ने पनि देखिदैन। अड्डामा कानूनले तोकेको प्रक्रिया र शर्त बमोजिम समयमा नै निवेदन पेश नगरे सम्म अड्डाको गल्तीले विलम्ब भई नवीकरण नभएको भन्न मिल्ने हुँदैन। निवेदकले मिति २०६०।१०।२३ मा वण्डेड वेयर हाउसको सुविधा लिन प्राप्त गरेको इजाजत पत्र प्रत्येक आर्थिक वर्षको आश्विन मसान्तसम्म अनिवार्य नवीकरण गर्नुपर्ने शर्त स्वीकार गरी वण्डेड वेयर हाउसको सुविधा पाएको देखिन्छ। उक्त शर्त अनुसार आफूले प्राप्त गरेको वण्डेड वेयर हाउसको इजाजत पत्र नवीकरण नगरी मिति २०६२।३।२४ मा निवेदन पेश गरेबाट अड्डाको गल्ती भन्ने अर्थ गर्न मिल्दैन।

अधिकारको दावी गर्दा कर्तव्यको पालना गर्नु नितान्त आवश्यक मानिन्छ। कानूनले निर्धारण गरेको विधि र प्रक्रिया पुरा गरी हनन भएको हक अधिकारको उपचारको माग गर्नु कानूनसम्मत हुन्छ। कानून अनुरूपको व्यापार व्यवसाय संचालन गर्न कानूनले निश्चित गरेका शर्त स्वीकार गरी सम्बन्धित निकायबाट इजाजतपत्र प्राप्त गरेपछि तोकिएको शर्तको पालना गर्नु पक्षको कर्तव्य हुन्छ। आफूले गर्नुपर्ने कर्तव्य पुरा नगरी अड्डालाई आफूले निर्वाह गर्नु पर्ने दायित्वको भागिदार बनाउन मल्ने होईन। नवीकरण गर्ने शर्त अनुसार प्राप्त गरेको इजाजतपत्र समयमा नै नवीकरण गर्न आवश्यक पर्ने प्रक्रिया अवलम्बन नगरी अड्डामा निवेदन दिएकै भरमा अड्डाले स्वस्फूर्तरूपमा कर्तव्य पुरा गर्नुपर्छ भन्ने अर्थ गर्न मिल्दैन। कार्यालयको काम कारवाहीका सिलसिलामा अड्डाबाट निर्देशित मार्ग पुरा गर्नु पनि पक्षको कर्तव्य हुन जान्छ। निवेदकले सुविधा उपभोग गर्ने गरी प्राप्त गरेको वण्डेड वेयर हाउसको इजाजत समयमा नवीकरण गराउनुपर्नेमा सोमा उल्लेखित शर्त पालना नगरी सुविधा उपभोग गर्न पाउने भन्ने हुँदैन। वण्डेड वेयर हाउसको इजाजतबाट निकासीमूलक व्यापार व्यवसाय संचालन गर्दा लाग्ने भन्सार महसुल, करमा सुविधा प्राप्त हुनेमा इजाजतपत्रवालाले शर्त पालना नगरी लामो समय सम्म त्यस्तो सुविधा लिई निकासी मूलक व्यवसाय गर्न छुट पाउने भन्न कानूनतः मिल्ने देखिएन।

कुनै पनि ऐनले अघि भोगी वा प्राप्त गरी सकेको सुविधा हक सम्बन्धी काम कुरामा प्रतिकूल असर पार्न सक्तैन। अधिको ऐनबाट प्राप्त हक र सुविधामा असर पर्ने गरी निर्माण भएको ऐनको पश्चातदर्शी असर हुन जान्छ। प्रस्तुत मुद्दामा वण्डेड वेयर हाउसको इजाजत पत्र जारी गर्ने र सो सम्बन्धी अन्य प्रक्रिया भन्सार विभागले तोके बमोजिम हुनेछ भनी आर्थिक अध्यादेश २०६०, २०६१ समेतका अध्यादेशको नियम ८(५) मा व्यवस्था गरेको छ। त्यसैगरी नियम ८(७) मा १ महिनाभित्र बैंक ग्यारेन्टी फुकुवा गर्नुपर्ने, ऐ नियम ८(९) मा १ महिना भित्र कुनै कारणले बैंक ग्यारेन्टी फुकुवा नभएमा पैठारी गरेको दिनमा लाग्ने भन्सार महसुलमा २५% थप गरी हुने भन्सार महसुल र स्थानिय विकास शुल्क असूल गरिनेछ भन्ने व्यवस्था रहेको देखिन्छ। निवेदक कम्पनीलाई तोकेको अवधिमा इजाजत पत्र नवीकरण नगराई इजाजत पत्रको अवधि समाप्त भएपछि बैंक ग्यारेन्टी फुकुवा गर्ने अधिकार नभएको भनी २५% थप रकम असूल गर्ने प्रक्रिया भन्सार विभागले प्रारम्भ गरेको देखियो। आर्थिक ऐन, २०६४ लागू हुन पूर्व नै निर्माण भएका आर्थिक अध्यादेशमा इजाजत पत्र सम्बन्धी व्यवस्था रहेको र थप २५% महसुल लाग्ने समेतका व्यवस्था अनुसार भन्सार विभागले प्रक्रिया अगाडी बढाएको देखिएको अवस्थामा पछि बनेका आर्थिक ऐन नियम बमोजिम निवेदकले प्राप्त गरेको सुविधा र दायित्वमा प्रतिकूल प्रभाव पारेको भन्न मिल्ने देखिँदैन। सुविधालाई अधिकारको रूपमा ग्रहण गर्न मिल्दैन। कानून बमोजिम तोकिएको प्रक्रिया पालन नगरेमा कानूनले प्रदान गरेको सुविधा पाउन सक्ने हुन सक्दैन। अधिकारको प्राप्ति सोमा उल्लिखित शर्तको परिपालनमा निर्भर गर्दछ। शर्तको परिपालन नभएको अवस्थामा सो इजाजतपत्रका आधारमा गरिने कार्य अवैध हुन पुग्दछ। अवैध कामको परिणामबाट कसैले कुनै वहानामा उन्मुक्ति पाउन सक्दैन। इजाजतपत्र नवीकरण गर्ने समय समेत भुक्तानी भई नवीकरण नै हुन नसक्ने अवस्थामा नवीकरण ढिला गराएवापतको विलम्ब शुल्क वा जरीवाना लिई नवीकरण गरी दिन विपक्षी भन्सार विभाग बाध्य हुने अवस्था पनि छैन। आफुले प्राप्त गरेको इजाजतपत्रमा निर्दिष्ट भएको प्रत्येक आर्थिक वर्षको आश्विन मसान्तसम्ममा नवीकरण गराई सक्नु पर्ने समयमा विलम्ब गरी इजाजतपत्र नवीकरणको लागि निवेदन लिई गएको कुरामा निवेदकले समेत रिट निवेदनमै स्वीकार गरेको देखिन्छ। विलम्ब गरी आएकोले नवीकरण नरिएको र आ.व. २०६१।०६२ देखि आ.व.२०६५।०६६ सम्मको अवधिमा निवेदक उद्योगले वण्डेड वेयर हाउसको इजाजतपत्र

नवीकरण नगराई सो सुविधा अन्तर्गत आयात गरेका कच्चा पदार्थ वा मालवस्तुमा प्रचलित ऐन अनुसार लाग्ने महसुल तथा जरिवानाहरू असुल गर्न भन्सार विभागबाट मिति २०६६।०९।१९ मा भन्सार कार्यालयलाई पत्र लेखिएको अवस्था देखिन्छ। यस्तो स्थितिमा पश्चातदर्शी कानुनको प्रयोग र अड्डाको गल्ती भन्न मिल्ने देखिएन। तसर्थ यस अदालतबाट पुनरावलोकनको अनुमति प्रदान गर्दा उल्लेख भएका कानूनी सिद्धान्तमा समावेश भएको तथ्य प्रस्तुत मुद्दाको तथ्यसँग अन्तर सम्बन्धित रहेको नदेखिएकाले अनुमति प्रदान गर्दा उल्लेख गरिएका आधार र कारण सँग सहमत हुन सकिएन। निवेदकको रिट निवेदन खारेज हुने ठहराएको यस अदालत संयुक्त इजलासको मिति २०६९।९।८ को आदेश मिलेकै देखियो।

अतः माथी विवेचित तथ्य र कानूनी व्यवस्थासमेतबाट निवेदक उद्योगले आफूले सुविधा लिँदा मञ्जूर गरेको शर्त र कानुनले निर्धारण गरेको विधि र प्रकृया विना वण्डेड वेयर हाउसको सुविधा उपभोग गर्न पाउने नदेखिदा नवीकरण नगराई उपभोग गरेको सुविधा कानूनसम्मत हो भन्न र कानुनबमोजिम इजाजतपत्र नवीकरण नै नगरी वण्डेड वेयर हाउसको सुविधा उपभोग गर्न छुट दिन मिल्ने भन्ने अवस्था नहुदा रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ। दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार बुझाई दिनु।

न्यायाधीश

उक्त रायमा हामी सहमत छौं ।

न्यायाधीश

न्यायाधीश

इजलास अधिकृतः - दिलीपराज पन्त

कम्प्यूटर टाईप:- विकेश गुरागाई

सम्बत् २०७३ साल पुष महिना २८ गते रोज शुभम्..... ।